

Det Anarkistiska Biblioteket

Åtta års republik i Spanien

Rosita Gonzalez

Rosita Gonzalez
Åtta års republik i Spanien
1939

Syndikalismen 1939

www.anarkistiskabiblioteket.se

1939

För åtta år sedan, i april 1931, föddes den spanska republiken. Den mottogs med musik och dans av ett folk som, efter sekellånga inre revolter mot de privilegierade klassernas tyranni, äntligen trodde sig ha vunnit den slutliga segern. Folkets suveränitet, denna väldiga politiska idé som för 140 år sedan uppeggade massorna i Frankrike, syntes vara genomförd och med den öppnade sig vägen till en förnyelse av hela det nationella livet. Blommor, sånger och strålande leenden på människornas barnsligt glada ansikten, då de upplevde revolutionen som en stor folkfest, sådan var den lysande bilden av Madrid i dessa vårdagar år 1931. År 1939: sönderskjutna hus, av bomber upprivna gator, sönderrivna barnlik, av gråt skakande mödrar, en kyrkogård som bara hålles vid liv av den gränslösa heroismen och den tåliga offervilligheten hos spanska män och kvinnor - vilken skärande kontrast, vilken oändlig tragik! Likväl utgör den 14 april 1931 en av de avgörande vändpunkterna i Spaniens öde. Vari ligger dess betydelse?

”Det nationella livets förnyelse”, det var och är alltså, vad alla framåtskridandets element drömde om. Man ville befria sitt land ur feodalismens bojor och från statens ledning avlägsna de korruperade och genomruttna parasitära skikten, vilka fört landet från nederlag till nederlag. Man ville det offentliga livets demokratisering samt landets ekonomiska och andliga indragande i den europeiska kulturkretsen - detta land som sedan medeltidens slut stelnat i dådlöshet och isolering från yttervärlden.

Republiken stod alltså inför gigantiska uppgifter: upphävandet av jordmonopolet och landets ekonomiska öppnade, avskaffandet av kyrkans ekonomiska, politiska och kulturella herravälde, demokratisering av armén och militär trygghet för den unga republiken.

Vilka lösningar fann den nya staten för dessa brinnande problem under dessa fem år av fredlig tillvaro?

Jordfrågan är Spaniens största sociala och politiska problem och var den förnämsta anledningen till generalernas revolt. Av de 45 miljoner hektar åkerjord som finns i landet tillhörde före år 1931 drygt två tredjedelar en liten grupp av *50,000 godsägare*. En tredjedel var bondeegendom! Om man i stället för jordstatistiken betraktar den jordbrukande befolkningen, d. v. s. de människor som för sin existens voro direkt beroende av jordbrukets avkastning, så får man en ännu mera skrämmande bild: En procent av landets befolkning utgjordes av stormagnaterna, vilka tillbringade största delen av sitt liv i storstäderna och utomlands, där de föbrukade de utan möda erhållna räntorna av största delen av Spaniens jord; fjorton procent av befolkningen bestod av större eller ”medelstora” bönder och fyrtiofem

procent måste nöja sig med ynkligt små jordlotter som även med mödosamt arbete endast gävo ringa avkastning. Ytterligare fyrtio procent voro helt och hållet egendomslösa lantarbetare. Sålunda levde åttiofem procent av lantbefolkningen, som med sina familjer utgjorde *den större hälften av landets hela befolkning*, i en svält- och nödtillvaro, om vilken man i Nord- och Mellaneuropa inte ens tillnärmelsevis kan bilda sig en föreställning. Lantarbetarnas löner varierade mellan 60 céntimos och 2,50 pesetas för ett tungt arbete från soluppgången till solnedgången. Med högst 170 arbetsdagar per år blev det en genomsnittsinkomst på 105 à 430 pesetas om året. Småbrukarna och t. o. m. de medelstora bönderna förde knappast en bättre tillvaro, då största delen av den spanska jorden är föga fruktbar. Därtill saknade bönderna och arrendatorerna alla moderna redskap och gödselämnen. Då de suckade under det dubbla trycket av skattebördor och ett med särskild finess uppbyggt system av förpaktning och underförpaktning samt ocker, måste skörden för det emsta pantsättas redan medan den stod på rot och de kunde inte längre bidra till någon förbättring av driften av egen kraft. Så kommer det sig att i Spanien inte bara egendomslösa utan också mindre jordägare och de flesta arrendatorer icke kände till köttet som näringsämne: maten bestod av bönor (garbanzos), bröd och olivolja. Tusentals familjer bodde i lerhyddor, utsatta för väder och vind, gingo klädda i trasor och utan varje möjlighet att uppfylla de primitivaste hygieniska för att inte tala om moraliska krav.

Av republiken, för vars tillkomst massorna på landsbygden medverkat på ett avgörande sätt, väntade de sig nu också befrielse ur sitt elände. Inre kolonisering, höjande av den agrara produktionen genom storslagna bevattningsanläggningar, beviljande av krediter för ett intensivare jordbruk och högre levnadsstandard bland befolkningen - dessa krav hade då också den första republikanska regeringen skrivit på sin fana, men allt detta igångsattes inte med erforderlig energi. *Inre kolonisering* och jordreformer - detta typiska demokratiska krav, som sedan 1789 genomföres i alla europeiska länder. Vad var naturligare än att en regering, som bestod av västerborgerliga och arbetarrepresentanter, genast beslutade en styckning av storgodsen i deras helhet, för att å ena sidan göra sina mäktigaste fiender vanmäktiga och å andra sidan ekonomiskt tillfredsställa sina egna anhängare och sitt viktigaste stöd? Den franska revolutionen exproprierade utan ersättning all storgodsegendom och skapade åtta miljoner självständiga bondehushåll - en viktig kraftkälla för den nya regimen. Den spanska republiken beslöt - och först efter halvtannat års överläggningar - att grunda ett "institut för agrarreform", men begränsade på förhand antalet gods

som skulle exproprieras till en liten krets, nämligen de s. k. ”grandernas” (den högre adelns) egendomar. Först senare hotade man med expropriering utan ersättning av alla stora gods (latifundier), vilkas ägare rest sig mot författningen - vid den s. k. Sanjuriaden år 1932 - men de verkställande myndigheterna funno inga skyldiga, och så uteblev hela exproprieringen!

Den faktiskt beslutade planen förutsåg en successiv kolonisering. Varje år skulle ur statsbudgeten femtio miljoner pesetas ställas till förfogande, därmed kunde man i bästa fall finansiera 5,000 nybyggen per år, när lagen föreskrev fullständig ersättning åt de forna ägarna. Men då över fem miljoner jordlösa och jordfattiga väntade på sin jord, hade man i bästa fall behövt tusen år för att tillfredsställa dem alla. Men inte ens detta skedde: snarare fonderade institutet för agrarreformer c:a 100 miljoner till på sommaren 1934, så att endast fem tusen lantarbetarfamiljer fingo jord under republikens första tre år! Sedan kom reaktionen och förstörde hela den inre koloniseringen, den ena regeringen efter den andra befattade sig med ”reform av reformen”, tills det år 1935 inte längre kunde vara tal om någon agrarreform.

Övriga agrarlagar, som beslutades under de första månadernas entusiasm, stannade på papperet från början. Varken den statliga agrarbanken, som skulle befria bönder och arrendatorer från ockrarnas och de kyrkliga kreditanstalernas klor, eller något av de planerade bildnings- och forskningsinstituterna för jordbrukslära började fungera, och lika litet tog man itu med arrendereformen.

Något allvarigare tog man itu med lantarbetareländet. Framför allt tillsattes statliga kommissioner för att reglera arbetsvillkoren och bilägga arbetskonflikter. En minimilön av 3,60 pesetas per dag i st. f. 60 céntimos fastställdes, och åtta timmars arbetsdag infördes. De genomsnittliga lönerna ökades under första året till det tredubbla mot förut. För att avhjälpa den väldiga arbetslösheten förbjöds anställande av arbetare från andra orter och en ’turno rigoroso’ infördes, d. v. s. tvång till omväxlande sysselsättning av de på orten bosatta, alltså en utvidgning av arbetsmöjligheterna. Följden av de sociala åtgärderna var att vida kretsar av landsbygdens befolkning för första gången kunde skaffa sig linne, riktiga kläder och skodon, varav de inhemska - speciellt den katalanska - textilindustrin drog nytta. Nya möjligheter öppnade sig för den inre marknadens utveckling!

Men också detta varade bara ett par år. Efter högerns valseger på hösten 1933 började godsägarna och deras förvaltare sabotera den sociala lagstiftningen. Lönerna sänktes hastigt ned till den gamla nivån, och det grå eländet kom tillbaka igen. 43,000 lantarbetare, vilka av Azañas regering

Ännu mera oförklarligt om inte rentav brottsligt var det sätt varpå man behandlade den översta ledningen. De män som utgjorde ett hot mot den nya regimen lät man lugnt stanna kvar på deras poster, ja, man till och med beforderade dem. Officerare, som den 14 april 1931 flytt för folkmassorna, hämtades fram ur sina gömställen och anförtröddes höga befälsposter. *Mola*, den näst kungen mest hatade mannen i Madrid, häktades för några dagar och fördes sedan direkt ur fängelset till Marocko, där man utnämnde honom till chef för den republikanska armén! *Franco*, en av de medelmåttiga militära storheterna, som ända till år 1931 varit en enkel officer i främlingslegionen, beforderades till kommandant över divisionen i Galicien. I La Coruña organiserade han en komplott mot den egna staten, vilket i rätt tid upptäcktes. Trots detta tydliga förräderi blev han inte häktad, fick inte ens något disciplinstraff, utan behöll sin militära rang och blev senare militärguvernör över Balearerna. Sajurjo organiserade 1932 den stora kuppen och dömdes till döden inför högsta domstolen, men benådades av ”republikanen” Alcalá Zamora. Detta ädelmod förstod han inte att belöna på bättre sätt än att han - sedan han av Gil Robles fått amnesti och bara förvisats ur landet - i Portugal organiserade en vida bättre förberedd sammansvärjning mot Alcalá Zamosas stat. Endast en tillfällighet hindrade att detta egentliga huvud för 1936 års revolt inte själv kunde leda denna andra och förbättrade upplagan av ”Sanjuriaden”, utan att denna överlämnades åt en medelmåtta som Franco, vilken själv endast är en marionett i sina mästares händer.

Så kom det sig att all entusiasm och all aktivitet hos de progressiva elementen inte tjänade till någonting och att man år 1936, efter vänsterns klara valseger, återigen måste börja där man fastnat förlamad flera år tidigare. Men historien upprepar sig inte mekaniskt; historiska försummelser måste betalas. På våren 1931 hade man bara med *lite* mera energi och klarhet kunna föra det undertryckta folket till makten. I dag, i den ändrade världspolitiska situationen, sedan den internationella fascismen valt Spaniens brinnande jord för att träffa demokratin på en av dess svagaste punkter, i dag hota frihetsströmmarna, som trots det svarta Spaniens hela tyranni fortsatt att flyta underjordiskt genom århundradena, att stäckas av ett hav av blod, som drar detta olyckliga folks modigaste och ädlaste krafter ned i djupet.

andra hälften besökte världsliga skolor som präglades av den moderna pedagogikens fria initiativ och hade en entusiastisk lärarepersonal.

Mest tveksamt tog man itu med republikens tredje uppgift, arméns republikanisering. Varje framgångsrik revolution hittills såg sig ställd inför den uppgiften att skapa sig en egen armé, genom att avvärja de besegrade samhällsskikten och av lojala representanter för den segrande klassen upprätta en skyddstrupp (så gjorde Cromwell med sina ”järnsidor”, så var det med nationalgardet i Frankrike, Minute Gen och kontinentalarmén i Förenta Staterna, röda gardet och den röda armén i Sovjetryssland). Den spanska ”revolutionen” var ju dock ingen riktig revolution; bourgeoisin som övertog regeringen i stället för de feodala skikten, hade inte med egna krafter tillkämpat sig segern, utan hade kommit till makten på proletariats axlar. I allmänhet kan man säga, att det i Spanien år 1931 inte fann en fullt utbildad bourgeois, varken i ekonomisk eller i social mening. Finanskapitalet var mycket för intimt insyltat med godsägareklassen för att föra någon egen klasspolitik, och stor- och småbourgeoisin saknade varje kraft samt fruktade det uppåtsträvande proletariatet mera än den nyss besegrade reaktionen. Denna ångest, som en amerikansk författare betecknat som ”ångesten för det egna ödet”, påtryckte ju aprilrepublikens hela tveksamma politik dess stämpel, och i behandlingen av militärfrågan blev den kanske mest uppenbar.

Den spanska armén har sedan gammalt fört en *egen tillvaro* utanför nationen och har alltid förträffligt väl förstått att skrupelfritt genomföra sina egoistiska önskningar på folkets bekostnad. Om den dåvarande regeringen inte gick med på att tillfredsställa alla än så högt ställda krav, så tillgrep man helt enkelt det omtyckta medlet ”pronunciamientos” och hisgade revoltens fana. Därvid fanns det väl i hela Europa ingen armé vars ledning var så utbildad, feg och ärelös som den spanska och det existerade ingen annan armé med en så talrik officerskår. Republikens första uppgift var alltså att inskränka den uppblåsta officersapparaten samt döma alla generaler och befälhavare, som under monarkin och diktaturen blodigt förföljt arbetare och bönder. Men inget sådant skedde. Inte ens ett enkelt avskedande av dem kunde politikerna besluta sig för, i stället tillgrep man alldeles obegripliga åtgärder. Man erbjöd dessa officerare pensionering med fullt bibehållande av lönen, fria resor på järnvägarna samt företräde vid övergång till civila befattningar o. s. v. Hur en oduglig och opålitlig officer sålunda plötsligt blev en duktig och pålitlig ”republikens tjänare”, om man bara gav honom ett civilt ämbete att sköta, - det må de män begripa, som då stodo i spetsen för staten.

uppnått att man genom nöddekreten gav dem jord att arrendera på två år, kördes av feodaltherrarna helt enkelt bort från den jord de börjat uppodla, och den på flera hundra år icke längre brukade jorden fick åter ligga i träde. Här som knappast någon annorstädes visade det sig att den spanska jordfrågans lösning, vilken i positiv mening inte skulle ha varit någon revolutionär åtgärd utan bara en åtgärd för bevarande av staten, mindre var och är en ekonomisk än en politisk fråga och - som en av ledarna för agrarreforminstitutet, en bekant agronom och fackamn på sitt område, sade - ”latifundieägarna skydda sig mera än mot materiell förlust mot förlusten av sitt hittillsvarande oinskränkta herravälde över jorden, som i deras händer var ett maktpolitiskt instrument”.

Den forna regimens andra huvudstöd - kyrkan - kämpade lika beslutamt mot varje minskning av dess makt från republikens sida. Det spanska folket i sin övervägande majoritet är inte antireligiöst och inte kristendomsfientligt - det bästa beviset var att man genom frivilliga arbetarkorvakter skyddade många protestantiska kyrkor och prästgårdar, medan de värsta excesser förövades mot de katolska kyrkorna och klostren. Och hur många lägre prästmän ha inte sedan gammalt kämpat på folkets sida och med den republikanska regeringen mot den mäktiga kyrkan, osm ville bevara en politisk maktregim! Faktum är i varje fall att det spanska folket sedan århundraden är fyllt av ett glödande hat mot prästerskapet, vilket - i stället för att vara Kristi ståthållare på jorden - alltid stått på utsugarnas och det andliga förtryckets sida. Och detta hat, som ofta tagit sig uttryck i nedbrännandet av kyrkor och kloster, delas också av Spaniens största andar. ”Befria sig från kyrkans förmynderskap” är en gammal spansk dröm. Goya, som var det spanska folkets samvete, drömde inte om annat. Ty den spanska katolicismen, som ända till för 100 år sedan ännu använde inkvisitionen som vapen för att straffa varje trots mot bokstavstron med döden, den spanska kyrkan, som aldrig låtit någon reformation uppstå inom sig, tyngde som ett likkistlock på det spanska folket, vars framstående andliga gåvor därför inte kunde komma till sin rätt.

För att förverkliga denna dröm hade republiken bort göra två saker: beröva kyrkan all politisk och ekonomisk makt, avskaffa prästerskapets monopol på undervisningen i skolorna samt uppbygga ett skolväsende, vilket skulle likvidera analfabetismen och höja de breda massornas bildningsnivå i jämnhöjd med den som rådde i det övriga Europa.

Den första republikanska regeringen sparade inte på proklamationer av frihetlig art. Tyvärr stannade det också här vid bara proklamationer, vilka visserligen ådrogo sig de klerikala och klerikalt sinnade kretsarnas

hela hat och motstånd, men faktiskt blev det föga ändring i förhållandena. Först fastställdes i författningen skilsmässan mellan stat och kyrka. Sedan bestämdes i artikel 24 upplösningen av alla andliga ordnar och beslagtågandet av deras egendom till staten. Men då man såg reaktionen hos högern och påven mot lekmannarepubliken, tillades på Azañas tillrådan artikel 26, som annullerade det tagna steget framåt. Han föreslog en lag, enligt vilken endast ordnar skulle upplösas, vilka inneburo en fara för staten - däremot skulle alla övriga ordnar statligt erkännas och stadfästas. Då det i praktiken inte fanns någon domare som ville uttala sig om en ordens statsfarlighet, slog den "röda republikens" kyrkofientlighet om i ett gynnande av de andliga ordnarna, som ingen reaktionär regim tidigare hade vågat! Konkordatet av år 1851 hade velat inskränka antalet kongregationer till tre, men enligt denna lag existerade det däremot praktiskt taget trehundra! Bland en befolkning på 23 miljoner hade Spanien år 1931 c:a 5,000 ordenskolonier med 81,000 invånare. Dessa blevo nu legaliserade av staten.

Men inte ens de bestämmelser kunde genomföras, som riktade sig mot kyrkans växande ekonomiska makt: lagen om kongregationerna förbjöd varje affärsverksamhet av prästerskapet och inskränkte ordnarnas och kyrkofurstarnas godsegenom till vad som var erforderligt för fyllandet av deras andliga uppgifter. Denna bestämmelse, mot vilken ingen än så from katolik skulle ha haft något att invända, visade sig likväl vara ett slag i tomma rymden: alla hus, jordlotter och skolor bytte genast om ägare; bankerna, rederierna, fabrikerna etc. infördes som 'privata' företag, och politikerna hade överseende med fusket. Sålunda förblev den spanska kyrkan ännu efter fem års republik alltjämt den störste godsägaren i detta på latifundier så rika land. Den ägde viktiga ekonomiska kommandoposter i den stat, vilken den överallt brännmärkte som "röd". Jesuiternas förtroendemän kontrollerade statsbanken, vars största aktieägare de voro, men därmed också alla storbanker samt telefonbolaget, de flesta järnvägar, spårvägarna i de största städerna, en stor del av elektricitetsverken och viktiga företag inom sjöfarten och rederinäringen. På landsbygden, där den intimaste relation existerar mellan storgodsägarna och "sockenpräster", var civilbefolkningen helt och hållet utlämnad åt kyrkan, som genom monopolet på agrarkrediterna är dess materielle och genom prästen också dess andliga herre. Angel Herrera, de spanska jesuiternas ledare, den man som gemensamt med sina bröder behärskar hela den katolska pressen, den katolska filmen och en del av teatern, har på ett mästertligt sätt förstätt att organisera en framstöt mot republiken på grundval av denna väldiga eko-

nomiska makt. Den av honom inspirerade om också utåt som Gil Robles' verk framställda "Acción Popular" upprättades med alla medel av materiell och andlig utpressning. Medan man vann de oupplysta massorna genom fruktan för Beelsebub, höll man feodalherrarna i schack genom att skrämja dem med att republiken ville taga ifrån dem deras jordegendom. Bara med dessa argument har jesuitledaren lockat otaliga miljoner för sin "Acción Popular" ur feodalherrarnas och dem närliggande storkapitalisters fickor. Räkna man därtill kyrkans oerhörda rikedom - enbart jesuiterna lära ha investerat sex miljarder i det spanska näringslivet! - så kan man göra sig ett begrepp om de väldiga summor som obehindrat kunde korrumpdera den offentliga opinionen och förbereda störtandet av den för kyrkan obehagliga regimen.

Det enda område, på vilket republiken verkligen har att notera verkligt positiva prestationer, är det världsliga skolväsendet. Före 1931 behärskade prästerna helt och hållet folkskoleundervisningen, och mellanskolorna (läroverken) till största delen. 350,000 barn besökte då de 3,851 ordensskolorna, medan andra hundratuseantal voro dömda till hopplös analfabetism. Den nya regeringen beslöt att inom två och ett halvt år överföra alla ordensskolorna i statens hand samt skyndsamt taga itu med verket att inrätta nya skolor. Den stora skolreformrörelsen kunde under republikens första två år röra sig fritt utan förföljelser. Redan första året öppnades 7,000 statliga skolor, - eller precis lika många som monarkien inrättade på tio år! Bristen på lärarkrafter skulle avhjälpas genom snabbkurser för lärare; "pedagogiska missioner" grundades och grupper av entusiastiska studenter och unga professorer drogo genom landet för att föra bildningens och kulturens fackla ut till de avlägsnaste byar. Men all än så stor entusiasm kunde inte hastigt avhjälpa bristen på lärare och tyvärr måste man t. o. m. tills vidare upprätthålla ordensskolorna, - ty hur skulle man på 2 ½ år kunna taga igen allt som man försummat under flera generationer! Därigenom bibehölls också nödvändigtvis den lärarefrihet, som genom lagen fräntagits munkar och nunnor. Väsentligt bättre än i genomsnitt för hela landet såg det dock ut i Katalonien. Denna provins, som ju alltsedan den katalanska frihetsrörelsens uppväxt levat ett eget kulturliv och av nationella och språkliga orsaker alltid hade bekämpat den centralspanska och klerikala makten, satte just sin stolthet i att bevisa att den hade de flesta och bästa skolor i Spanien. Barcelona, "skolreformens stad", ökade åren 1931-36 sin skolbudget till det tredubbla! I hela Katalonien gick år 1936 endast femtio procent av befolkningen i andliga och privata skolor, den